

CONSIDERAȚII PRIVIND AMFORELE ELENISTICE DIN AȘEZAREA GETICĂ DE LA SATU NOU- „VADU-VACILOR” (COM. OLTINA, JUD. CONSTANȚA)

Mihai IRIMIA

Rezumat: Autorul prezintă la început, succint, elementele principale ale topografiei așezării și unele rezultate ale cercetărilor întreprinse.

Amforele elenistice formează categoria cea mai bine reprezentată a vaselor de import, respectiv circa 50% din totalul materialului ceramic descoperit.

Fragmentele de amfore provin din următoarele centre de producție grecești: Rhodos (și din cercul acestuia), care sunt cele mai numeroase, după care urmează Cnidos, iar într-un număr mai mic Sinope, Chios (?), Cos, Cnidos – „grupa Zenon B”, Chersonesul Tauric, Thasos, Parmeniskos (?), precum și din centre de producție nedeterminate. În cazul torțiilor de amfore de Rhodos s-a constatat că cele mai multe au profilul unghiular, specific exemplarelor mai târzii; torțiile cu curbura lină, mai vechi, sunt rare.

Dintre cele 33 torți șampilate rhodiene, 12 sunt de eponimi și 21 de producători.

Cea mai veche șampilă menționează pe eponimul *Aristarchos*, din perioada Ib, datată de *Grace*, 1974/a, între 269-240 a.Chr., iar de *Finkielsztejn*, 2001, între circa 262-247 a.Chr.

Ceilalți șapte eponimi sunt grupați într-un interval de timp relativ compact.

Ainesidamos II este datat de *Lungu*, 1990, în anul 192, iar de *Finkielsztejn*, 2001, în perioada IIIc, la circa 179/177 a.Chr.

- Eponimul *Aristodamos* II este datat de *Grace* 1985 între circa 182-176 a.Chr., iar de *Finkielsztejn*, 2001, în perioada IIIe, la circa 166/164 a.Chr. *Kallikratidas* II apare pe două torți șampilate. El a fost datat de *Grace*, 1985, între circa 188-186 a.Chr., iar de *Finkielsztejn*, 2001 și de *Zajcev*, 2005, la începutul perioadei IId, la circa 175/173 a.Chr. Eponimul *Heragoras* a fost încadrat la începutul perioadei a IV-a, datată de *Grace*, 1974/a între circa 175-146 a.Chr., iar de *Finkielsztejn*, 2001, în perioada IVa, între circa 160/159-154/153 a.Chr. *Nikosagoras* a fost încadrat de *Grace*, 1985, în perioada a III-a și datat la 185 a.Chr., iar de *Finkielsztejn*, 2001, în perioada III a și datat la circa 172/170 a.Chr. *Pythodoros* a fost încadrat de *Grace*, *Savvatianou- Petrapoulakou*, 1970, în grupa a IV-a, datată între 166-146 a.Chr., iar de *Finkielsztejn*, 2001, în perioada IVb, la circa 150 a.Chr.; la *Zajcev*, 2005, tabelul I, perioada IVb este datată între circa 150-147 a.Chr.

Trei torți șampilate au același eponim - *Symmachos*, atribuit de *Grace*, 1985, perioadei a III-a și datat între 188-184 a.Chr., iar de *Finkielsztejn*, 2001, perioadei IIIId și datat la circa 173/171 a.Chr. Cea de a 12-a șampilă de eponim este incompletă.

În afara șampilei cu eponimul *Aristarchos*, care aparține unei perioade timpurii (Ib), toate celelalte șampile de eponimi pot fi încadrate, după periodizarea întocmită de *Finkielsztejn*, 2001, în perioadele IIIc-IVb. Conform cronologiilor propuse de diferiți specialiști, activitatea întregului grup de eponimi s-ar fi desfășurat, după *Grace*, 1985, post-anul 198 a.Chr., după *Lungu*, 1990 începând din anul 192 a.Chr., iar după *Finkielsztejn*, 2001, începând de la circa 179/177 a.Chr. Această activitate ar fi durat după *Grace*, *Savvatianou- Petrapoulakou*, 1970, până la circa 166-146 a.Chr. sau, după *Finkielsztejn*, 2001, până la circa 150 a.Chr., conform datei magistraturii ultimului eponim-*Pythodoros*.

Ștampilele de producători se datează în intervale mai largi, depășind adesea limitele unei singure perioade. Pentru datarea lor s-a avut în vedere, acolo unde a fost posibil, asocierea producătorilor cu unii eponimi, mai bine încadrați cronologic.

Producătorul *Agoranax*, care și-a început activitatea încă din perioada IIB (încadrată de *Grace*, 1985 și *Empereur* 1990 între circa 224- circa 206 a.Chr., iar de *Finkielsztejn*, 2001, între circa 219-210 a.Chr.), deci anterior Complexului Pergam, a continuat să lucreze și în vremea Complexului amintit, respectiv în perioada a III-a, în timpul unui mare număr de eponimi. Un grup de producători (*Aristarchos* prezent pe două ștampile, *Dios*, *Nikagis*-ceramistă sau proprietară de atelier de olărie, prezentă de asemenea pe două ștampile, *Phanias*) întâlnit în Complexul Pergam, precum și în alte situri, și-a început activitatea chiar de la sfârșitul secolului al III-lea a.Chr., pe care și-au continuat-o, în mod variabil de la un producător la altul și în primele decenii ale sec. II a.Chr. (vezi tabelul).

Alți producători *Antimachos*, *Damocrates I* foarte răspândiți și în zona vest-pontică, *Marsyas*, la fel de mult răspândit atât în nordul Mării Negre, cât și pe coasta vest-pontică, ori în alte regiuni, *Aristos I*, *Hyppocrates*, *Olympos*- prezent pe două ștampile), dintre care unii sunt considerați printre cei mai activi din timpul Complexului Pergam, și-au desfășurat activitatea în mod variabil de la caz la caz, în primele decenii ale sec. II a.Chr., iar unii dintre ei chiar din ultimii ani ai secolului anterior. Unii dintre aceștia (*Antimachos*, *Marsyas*, *Hyppocrates*) au continuat să lucreze și în perioada a IV-a, până spre mijlocul sec. al II-lea a.Chr.

Ștampilele producătorilor *Kallon* și *Timasikrates*, absente din Complexul Pergam, sunt până în prezent cele mai târzii ștampile rhodiene din așezare. *Kallon* a fost încadrat de *Grace* 1985 și de Nicolaou-Empereur, 1986 între anii 141-135 a.Chr., iar de *Finkielsztejn* 2001, în perioada Va, la circa 137/136 a.Chr. *Timasikrates* (în cazul în care s-ar dovedi că este corectă eventuala lui asociere cu eponimul *Herakleitos*, care nu apare însă pe exemplarul în discuție de la „Vadu Vacilor”, ci la *Pridik*, 1917, p. 9 catalog 174), ar aparține perioadelor VI sau VII; profilul unghiular al torții dovedește o datare târzie a acestui producător. Alte patru ștampile de producători au legenda neîntregită.

În ansamblu, pentru așezarea de la „Vadu Vacilor”, grupul ștampilelor rhodiene de producători (fără *Timasikrates*) apare relativ omogen. Față de intervalul sugerat de cele șapte ștampile de eponimi (deci fără *Aristarchos*, care este mai veche), datate între circa 179/177- circa 150 a.Chr., intervalul stabilit pentru activitatea celor 12 producători (fără *Timasikrates*) s-ar situa între perioadele IIB-Va, și anume, după *Finkielsztejn*, 2001, între circa 219- circa 134/133 a.Chr. În acest lot de ștampile rhodiene, grupul „pergamic” este cel mai bine reprezentat, arătându-se relativ omogen.

Amforele de Cnidos sunt cele mai frecvente la „Vadu Vacilor”, după cele de Rhodos. Ele sunt reprezentate de fragmente diverse, precum și de șapte torți ștampilate. Trei sunt de eponimi, trei de producători și una este ilizibilă. Doi eponimi *Agestratos* și *Anthandros* sunt atribuiți perioadei IVa (a frurarhilor), încadrată de *Grace*, 1985 între 188-167 a.Chr. Al treilea eponim *Telekreon* aparține perioadei IVB (circa 167-146 a.Chr.). Pe toate cele trei ștampile apare și ethniconul *Knidion*. Producătorul *Apollonios*, însoțit de ethniconul (?) *Pisidas* apare pe trei ștampile, datate la sfârșitul sec. III și în prima parte a sec. II a.Chr.

Se constată că toate ștampilele cnidiene de la „Vadu Vacilor” aparțin din punct de vedere tipologic celor cu nume, a căror producție nu este anterioară ultimului sfert al sec. III a.Chr. (circa 220 a.Chr.). S-au descoperit, de asemenea și fragmente de amfore care aparțin grupei „Zenon B”, datată la sfârșitul sec. III – începutul sec. II a.Chr. Alte fragmente aparțin cercului Cnidosului.

Amforele de Sinope sunt prezente printr-un număr relativ redus de fragmente (două găhuri, torți neștampilate, funduri, fragmente de pereți, etc., inclusiv o toartă cu amprentă

digitală la bază, mai veche). Acestui tip îi aparțin și două torți șampilate, ambele ilizibile; ele sunt anterioare anului 183 a.Chr., data încetării șampilării amforelor sinopeene.

Pe o șampilă de amforă de Chios (?) apare numele *Epikrates*, nume întâlnit însă mai ales pe amforele de Cnidos, în perioada IVB.

Alte fragmente aparțin amforelor de Cos, între care și o toartă șampilată cu legenda *Papous(?)*, care pot fi datate tot în sec. II a.Chr. Un număr redus de fragmente de amfore aparține tipului Chersonesul Tauric. Importurile de amfore de Thasos, deși foarte puține, au o anumită semnificație legată de începutul așezării de la „Vadu Vacilor” Sunt menționate, de asemenea, partea superioară a unei amfore de tipul *Parmeniskos (?)* și mai multe exemplare fragmentare din centre nedeterminate.

Materialul arheologic cercetat dovedește că perioada celor mai numeroase importuri de amfore o reprezintă ultimii ani ai sec. al III-lea și prima jumătate a sec. II a.Chr.; acestea continuă, însă cu o intensitate mult mai redusă, și în perioada următoare. Materialele arheologice mai vechi descoperite, inclusiv cele amforice și câțiva kantharoi fragmentari din sec. III a.Chr. sugerează posibilitatea ca așezarea de la Satu Nou – „Vadu Vacilor” să fi fost locuită, desigur, mai slab, chiar din această perioadă, concomitent cu faza cea mai veche a așezării de la Satu Nou – „Valea lui Voicu”. Cauzele care au dus la încetarea ori la scăderea vizibilă a locuirii de la „Vadu Vacilor” la sfârșitul sec. II, sau la începutul sec. I a.Chr. nu pot fi stabilite.

Autorul relevă, de asemenea, descoperirea unui număr important de șampile de amfore în unele complexe arheologice: 20 șampile în bordeiul nr. 1 și 4 șampile în groapa nr. 5. Din coroborarea observațiilor întreprinse, se consideră că deși, în zona cercetată apare un singur nivel arheologic, se poate presupune că au existat mai multe orizonturi cronologice sau etape de locuire ale așezării.